

MÁRKUS BÉLA

Előszó Cseres Tibor *Naplójához*

„Cseres Tibor hagyatékának pszichológiai, szociológiai, történeti és irodalomtörténeti szempontból értékes és kiaknázatlan részét képezik azok a határidőnaptárak, amelyekben az év 365 napjának egy részében feljegyezte teendőit, fontosnak ítélt benyomásait, véleményét emberekről, eseményekről” – így kezdődik, feltehetően az író leánya, Cseres Judit tollából a kéziratos *Napló* szövegeinek *Bevezetője*. Az ajánlással fölérő ismertető is arról árulkodik, amiről az utóbbi évek során a számukban szaporodó, szinte kizárólag személyeket jelölő lábjegyzetek készítése: a megjelentetés szándékáról. Ami magától értetődő – inkább azon lehetne töprengeni, sőt csodálkozni, hogy a Cseres Tibor halála óta eltelt harminc esztendőben az örökösök miért nem szánták rá hamarabb magukat az említett szempontokon túl is értékes, kordokumentumként főként a rendszerváltás évtizedének, a múlt század nyolcvanas éveinek nemzet- és nemzetiségpolitikáját, művészetideológiai csatározásait, útkereséseit szinte lépésről lépésre nyomon követő jegyzetek közzétételére. Közülük is kiválik, ami a *Naplót* egyedülállóvá, páratlan dokumentummá teszi: az 1987-es év krónikája, a párt által felfüggesztésre, sőt megszüntetésre szánt Írószövetség munkájának, mondhatni, sorsalakulásának jegyzőkönyvbe illően részletes, aprólékos leírása. Elnöki regisztrálása – a következő két esztendőben is – a tagságon, az elnökségen, a választmányon belül folytatott vitáknak, a fel-felizzó személyi ellentéteknek, még inkább a hatalom packázásainak, sub rosa folytatott egyezkedéseinek. A titkok, elhallgatások ellenében hatnak a fő- vagy mellékszereplőkről elterjedt híresztelések, pletykák – színesítve a portréjukat, sejtetve a stílusukat. Ha másért nem, már a tényszerű beszámolókért és ugyanakkor életszerű, mert a helyzetek humorát, valamint drámaiságát is érzékeltető részletekért is érdemes lett volna a *Napló* korábbi megjelentetése. Így sem késő, persze, hiszen a tények nem avulnak el, csak felejtődnek – a múlt tisztázását és a ma tisztánlátását szolgálhatják.

Lehet, a hagyaték őrzőit és felelőseit az tartotta vissza, amiről a *Bevezető* ugyancsak tárgyilagos sorai szólnak, miszerint a feljegyzéseket nem a nyilvánosságnak szánta a szerzőjük, s ami szintén lényeges, hogy az eredetileg kézzel írt szövegek helyenként s „időnként olvashatatlanok, vagy csak egy-egy részük tartalma fedhető fel”. Segíthetnének a „felfedésükben” a jórészt kiadatlan levelek: Cseres Tibor pályája legelejétől, a múlt század harmincas éveinek közepétől lelkiismeretes levéltáros módjára gyűjtötte és őrizte meg a hozzá írott leveleket. Azt azonban felfedetlenül hagyják ezek is, hogy a címettjük mikor kezdett el naplót vezetni. Hogy az 1956. október 23-i feljegyzés-e az első, s ugyanez év december 30-i az utolsó hosszú éveig. S akkor is, 1961-ben jóformán csak a felesége, Ülkey Nóra élménybeszámolói, leírásai vannak a naptárban – gépelt formában két oldalnál is kisebb terjedelemben. Az utóbbi ezért sem került be a *Naplóba*, amelyben különben minden más szöveget közöl. Teljes, azokkal a hiányokkal együtt, amelyek egyrészt abból adódnak, hogy 1962-ből és 1963-ból nincsenek feljegyzések, és nincsenek az 1965-ös, 1974-es, 1982-es és 1985-ös esztendőkből sem, másrészt van néhány év, amikor igencsak ritkásak, akár több hónapig is elmaradnak.

A feljegyzések többször – ismét a *Bevezetőt* idézve – „kusza sorok, nem elemzések, egyéni, »fésületlen« megnyilatkozások”, amelyek a formájukat nézve többfélék. Szembetűnő például a három ponttal (...) jelzett részek nagy aránya, amikor tisztázatlan, tapintatból hagy-e befejezetlenül például egy-egy személyre vonatkozó megjegyzést, vagy sietségében tesz így, mintegy önmagát emlékeztetve. Mindez azért sem tudható, mert ellentétben több, e műfajban alkotó szerzővel, sohasem teszi tárgyává, témájává a napló írását, nem reflektál önmaga „ténykedésére” – a műgond felvetése is olyannyira távol áll tőle, hogy a helyesírás szabályainak betartására, központosításra, írásjelek kirakására is ritkán törekszik. Ez a kiadásra szánt szöveggondozók feladata marad.

Távirati stílusba illenének be aztán a rövidítései. Ezeket olyan következetesen használja, hogy a feloldásuk fölöslegesnek látszik, hiszen a szöveg követői, olvasói hamar és könnyen tisztába jöhetnek a jelentésükkel. Azzal, ami általában is, a köznap írásbeli érintkezésben is bevett szokásnak számíthat, hogy ugyanis a „h” egyszerre a „hogy” és a latin „hora”, azaz „óra”, a „de” a „délelőtt”, a „dut” a délután”, a „ft” a „forint”, a „főszerk” a „főszerkesztő”, a „szerk” a „szerkesztőség”, az „ún”

az „ügynevezett”, a „tel” a „telefon” rövidítése – stb. (és így tovább). Az aligha feltűnő jellegzetesség, hogy a rövidítések után vagy van pont, vagy nincs – az alighanem ismét a bejegyzések gyorsaságával, a futó alkalmakkal függ össze. Akárcsak a kötőjelek szinte általános mellőzése, például a díjak esetében (Kossuth-díj) vagy a sietségre utaló egybeírásokéban („újírásbeli”). Feltűnik ugyanakkor, ami az elemző, értelmező, magyarázó, azaz az esszéisztikus, filozofikus részek szinte teljes mellőzésével állhat kapcsolatban, hogy elvétele se igen használ nyelvjárási, tájnyelvi, sajátos beszédmódra valló kifejezéseket, fordulatokat. Az „ucca”, a „nyűttem”, a „honn”, a „behúmt szem” lehet ilyen, vagy a „sínylódik”, amely nagyobb erejű a „sínylódik”-nél, mert idézi a „kínlódik” állapotát is.

A beszédbeli sajátosságok körébe vonható a személyek esetében a bece-, esetenként a gúnynevükön történő megjelölésük. Éppúgy érvényesen az íróársakat említve, ahogy a rokonokat, ismerősöket, szomszédokat is. Helytálló az, amit a *Bevezető* állít: ezek is „a kendőzetlen rokon- és ellenszenv” tükrözői lehetnek, a „baráti jellegű kapcsolatoktól a gyűlölködésig terjedő viszonyig”. Mindazonáltal sokszor nehéz eligazodni, hogy egy-egy név – főleg, ha csak a vezeték- vagy ha csak a személynév szerepel – kit fed. Ilyenkor a gondozott szövegben szögletes zárójelbe kerülnek a (feltételezetten) pontos megnevezések. Ugyanez a megoldás akkor is, ha több, azonos nevű személyről van szó.

Az események rögzítése a „felfedés” szempontjából kevesebb gonddal jár. Egyrészt, mert a *Napló*ban hosszabb ideig a saját művei megjelentetésének és megjelenésének (vagy: meg nem jelenésének, késleltetésének) adatszerű leírását végzi, másrészt, mert kevés az olyan társadalmi, (világ)történelmi fordulat, amelynek a taglalását fontosnak tartaná. A száraz tények kurta feljegyzéséhez ragaszkodik inkább – a történelmi körülmények festése, az egyes esetek nem tőle származó magyarázata így a *Napló*ban a lábjegyzetekre marad, felváltva a *Bevezető*ben játszott névmutatói szerepüket. A lábjegyzetek lennének hivatottak arra is, hogy ismertessék s érzékeltessék azt a művészeti s hatalmi környezetet, közeget, amely Cseres alkotói pályáját s nem utolsósorban – az Írószövetség elnökeként – közéleti tevékenységét befolyásolta, sőt meghatározta. A kollegiálisan független vagy az alárendelten függőségi viszonyoktól eltekintve mind a lábjegyzetekben, mind a névmutatóban a személyek státusának, funkciójának rövid megnevezése lehetőleg csak Cseres életidejének a végéig, 1993 májusáig történik. Hogy utána milyen pozícióba jutottak, rangot viseltek, ezek leírásának nemcsak terjedelmi korlátai vannak, de el is vonhatná a figyelmet arról, hogy a *Napló* főszereplője mégiscsak egy személy: Cseres Tibor.

A bejegyzések sejtetni engedik alkotói módszereit, az anyaggyűjtésnek a könyvtári kutatásoktól a könyvek, kéziratok igényléséig, vázlatok, változatok készítéséig, majd az önkéntes, netán kényszerű átdolgozásig terjedő formáit. Küzdelmét az írásért. És küzdelmét az íróársakért. Ha lehetett volna: az irodalom tekintélyének megőrzéséért.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális számát az **Írók Boltjában**, valamint az alábbi helyeken biztosan megtalálja:

Budapest: Árkád (Relay és Inmedio), Blaha Lujza tér (Relay), Boráros tér (Relay), MOM Park (Inmedio), Nyugati téri aluljáró (Relay), Széll Kálmán tér (Relay)

Debrecen: Árkád Fórum (Inmedio), **Eger:** Széchenyi út (Inmedio), **Győr:** MÁV váróterem (Relay), **Miskolc:** Szinvapork (Inmedio), **Solymár:** Auchan (Inmedio), **Sopron:** Széchenyi tér (Inmedio), **Szeged:** Dugonics tér (Inmedio)
